

УДК 331.6

Глінчевська С.В., аспірант кафедри «Управління персоналом та економіка праці»
Донецького національного університету (м.Вінниця)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню стану сучасного ринку праці в Україні та проблем його розвитку задля визначення на їх основі перспективних напрямів регулювання вітчизняного ринку праці та забезпечення його збалансованості. Визначено, що розбалансованість ринку праці характеризується невідповідністю кількісно-якісних параметрів пропозиції робочої сили та попиту на неї. Вона виявляється за умови формування на ринку праце надлишкової або працедефіцитної кон'юнктури.

З використанням ретроспективних даних державної статистики встановлено, що національний ринок праці характеризується зниженням рівня економічної активності працездатного населення та його зайнятості, скороченням потреби економіки у робочій силі, що провокує збільшення рівня безробіття. Негативною є динаміка співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці України. При цьому найбільш розбалансованим є сільськогосподарський сегмент ринку праці (навантаження на 1 вакантне робоче місце майже у 4 рази перевищує загальнонаціональний показник).

Встановлено, що перспективи подальших розвідок у цьому напрямі мають бути орієнтовані на систематизацію причин розбалансованості національного ринку праці та розробку заходів щодо підвищення ефективності його функціонування.

Ключові слова: ринок праці, розбалансованість ринку праці, економічна активність, безробіття, зайнятість

Табл. 2, Літ. 6

С.В. Глинчская

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию состояния современного рынка труда в Украине и проблем его развития для определения на их основе перспективных направлений регулирования отечественного рынка труда и обеспечения его сбалансированности. Определено, что разбалансированность рынка труда характеризуется несоответствием количественно-качественных параметров предложения рабочей силы и спроса на нее. Она возникает при условии формирования на рынке трудоизбыточной или трудодефицитной конъюнктуры.

С использованием ретроспективных данных государственной статистики установлено, что национальный рынок труда в Украине характеризуется снижением уровня экономической активности трудоспособного населения и его занятости, сокращением потребности экономики в рабочей силе, что провоцирует увеличение уровня безработицы. Негативной является динамика соотношения спроса и предложения на рынке труда Украины. При этом наиболее разбалансированным является сельскохозяйственный сегмент рынка труда (нагрузка на 1 вакантное рабочее место почти в 4 раза превышает общенациональный показатель).

Установлено, что перспективы последующих исследований в этом направлении должны быть ориентированы на систематизацию причин разбалансированности национального рынка труда и разработку мероприятий по повышению эффективности его функционирования.

Ключевые слова: рынок труда, разбалансированность рынка труда, экономическая активность, безработица, занятость

S. Hlinchevskay

SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS OF LABOUR MARKET CONDITION IN UKRAINE

The article is devoted to research of modern labour market in Ukraine and problems of its development condition for determination on their basis of perspective directions of adjusting of home labour market and providing of its balanced. It is certain that the disbalance of labour market is characterized by the mismatch of in-quality parameters of supply and demand of labour force.

It is set with the use of retrospective data of state statistics, that a national labour market in Ukraine is characterized by the decline of level of economic activity of able to work population and its employment, reduction of economy's necessity in labour force, that provokes the increase of unemployment rate. Negative is a dynamics of correlation of demand and supply at the labour market in Ukraine. Thus a most disbalance is an agricultural segment of labour market (loading into 1 vacant working place almost in 4 times exceeds a national index).

It is set that the prospects of subsequent researches in this direction must be oriented to systematization of reasons of national labour market disbalance and development of measures on the increase of its functioning efficiency.

Keywords: labour market, disbalanced of labour market, economic activity, unemployment, employment

Постановка проблеми. Останніми роками ринок праці України відрізняється яскраво вираженим дисбалансом попиту та пропозиції робочої сили у кількісно-якісному аспектах, що загострився у наслідок економічної кризи 2008-2009 рр. та подій 2014 р. на сході країни. У той же час, в економіці є певна кількість вакантних робочих місць, що свідчить не лише про недовикористання трудового потенціалу, а й про нерациональне використання основних засобів виробництва. Отже, важливого значення набуває розробка організаційно-економічного механізму збалансування ринку праці, який має будуватися на моніторинговій оцінці фактичного стану національного ринку праці та перспективних тенденцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання регулювання ринку праці та забезпечення його збалансованості висвітлено у працях С.Бандура, Д.Богині, І.Бондар, В.Брича, В.Геєця, М.Долішнього, А.Колота, Л.Лисогор, Є.Лібанової, Ю. Маршавіна, В.Петюха, І.Петрової, Л.Шаульської та інших вітчизняних вчених. Однак специфіка сучасного стану національної економіки України вимагає подальшого дослідження проблем, викликаних кризою, що обумовлює розробку нових та удосконалення існуючих складових механізму збалансування ринку праці.

Метою статті є комплексне дослідження стану сучасного ринку праці та проблем його розвитку задля визначення на їх основі перспективних напрямів регулювання вітчизняного ринку праці та забезпечення його збалансованості.

Викладення основного матеріалу. Ринок праці як складна система є доволі динамічним за своїм станом та характеризується формуванням праценадлишкової, працедефіцитної та рівноважної кон'юнктури. У перший двох випадках виникає розбалансованість ринку праці, яка характеризується невідповідністю кількісно-якісних параметрів пропозиції робочої сили та попиту на неї. За таких умов, з метою обмеження негативного впливу ринку праці на національну економіку, актуалізується завдання забезпечення балансу між його основними елементами. При цьому усі учасники ринку праці мають виказувати у цьому зацікавленість та активності реалізовувати відповідні заходи, а не повністю покладати вирішення проблеми суто на державні органи.

Вивчення теоретико-методологічних засад збалансування ринку праці у

сучасних умовах дозволяє зробити висновок, що важливим інструментом соціально-економічного управління на державному рівні виступає баланс ринку праці, який включає три розділи:

1) пропозиція робочої сили. Пропозиція робочої сили формується за рахунок таких джерел: вивільнені з економіки, звільнені з причин плинності кадрів, випускники навчальних закладів, раніше зайняті в домашньому господарстві, інші категорії незайнятого працездатного населення (переселенці, військовослужбовці).

2) попит на робочу силу. Основними напрямками формування попиту на робочу силу, які включаються до балансу, є: вакантні робочі місця, додаткові робочі місця, перекваліфікація та перенавчання, самостійне вирішення участі в трудовій діяльності (самозайнятість).

3) чисельність безробітних на кінець року.

З урахуванням вищевикладеного, збалансованість національного ринку праці як важливий результат його регулювання, і перш за все державного, передбачає:

динамічну відповідність між пропозицією робочої сили і потребами суб'єктів господарювання різних форм власності, розташованих на даній території, у ресурсах праці;

високопродуктивну зайнятість економічно активного населення;

мінімальний рівень прихованого і соціально прийнятні межі наявного регіонального безробіття.

Тенденції розвитку ринку праці України та динаміка окремих його складових ілюструють глибоку його розбалансованість. Упродовж усього періоду після початку економічних реформ держава не змогла сформулювати цілісну концепцію політики на ринку праці. Головні зусилля держави щодо ринку праці сконцентровані переважно на одній складовій — регулюванні масштабів офіційного безробіття, що в докризові часи складало 6,4% (2008 р.), а в період розгортання кризових явищ зросло до 8,1 % (2010 р.), у 2014 р. рівень зареєстрованого безробіття складав 9,3 %, станом на кінець 2016р. рівень зафіксованих безробітних 9,1 % [6].

Дослідження показує, що сучасна ситуація на ринку праці знаходиться під впливом економічної рецесії, про що свідчать наступні факти. Рівень економічної активності населення знизився до 62,4% до загальної чисельності населення у 2015 році, що в абсолютних показниках становило 18,1 млн. осіб.

Чисельність зайнятого населення України у віці 15-70 років зменшилася у порівнянні з попереднім періодом та становила на кінець 2015 року - 16,44 млн. осіб. Зменшення чисельності зайнятого населення відбулося як серед сільського населення, так і у міській місцевості, як серед чоловіків, так і серед жінок. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що зниження рівня зайнятості відбулося в усіх регіонах країни [2]. При цьому у 2015р. у восьми регіонах країни рівень зайнятості населення віком 15–70 років перевищував середній показник по Україні (м.Київ, Дніпропетровська, Харківська, Рівненська, Миколаївська, Київська, Вінницька, Одеська області), а найвище значення цього показника спостерігалось у м.Києві (62,0%) [4].

За офіційними даними Державної служби зайнятості України, кількість зайнятих, які працювали у неформальному секторі економіки у 2014 році становила 4,6 млн. або 24,8% від загальної кількості зайнятого населення. За оцінками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, близько 145 млрд. грн. річного фонду оплати праці обертається у «тіні», а щорічні втрати бюджету та соціальних фондів від нелегальної зайнятості перевищують 90 млрд. грн.

Зазвичай неформальна зайнятість притаманна населенню окремих соціально-економічних груп. Так, неформальні трудові відносини переважали у секторі самостійної зайнятості, де частка населення, яке працювало на неформальних робочих місцях становила 73,2%, а серед працюючих за наймом таких осіб було 17,3%. Більше

половини неформально зайнятих осіб (50,8%) були мешканцями сільської місцевості. Також чоловіки, порівняно з жінками, були більш схильні працювати неформально (58,8%). Аналіз неформальної зайнятості у розрізі вікових груп свідчить, що найвищий її рівень характерний для осіб у віці 15–24 роки (36,1%) та у віці 60–70 років (37,2%) [4].

Середньооблікова кількість штатних працівників в цілому по Україні у 2015 році становила 8 млн. 065 тис. осіб та, у порівнянні з 2014 роком, скоротилася на 894 тис. осіб [2].

Враховуючи ситуацію, що склалася, з метою збереження трудових колективів роботодавці вдаються до застосування неповної зайнятості. Як свідчать дослідження чисельність таких працівників зростає останні два роки у переважній більшості регіонів України.

Явною ознакою розбалансованості ринку праці є поступове зростання чисельність безробітних, що звертаються за допомогою у працевлаштуванні до державної служби зайнятості. Аналіз даних свідчить, що в 2015 році чисельність безробітних становила 1,6 млн. осіб. Рівень безробіття, за методологією МОП, становив 9,0%, а серед осіб працездатного віку - 9,5% економічно активного населення (табл.1). Серед молоді у віці до 25 років рівень безробіття залишається більш як удвічі вищим, ніж в середньому по країні – 21,8% економічно активного населення [5].

Таблиця 1

Динаміка рівня безробіття в Україні (за методологією МОП),% [1]

Роки	Безробітне населення у віці 15-70 років	у тому числі за віковими групами (років)							Працездатного віку
		15-24	25-29	30-34	35-39	40-49	50-59	60-70	
2010	8,2	17,2	10,0	8,1	7,9	6,8	5,5	0,0	8,9
2012	7,6	17,5	9,8	7,0	6,5	6,2	5,3	0,1	8,2
2013	7,3	17,0	8,9	6,8	6,2	6,3	5,2	–	7,8
2014	9,3	23,1	11,1	9,3	8,1	7,3	6,0	0,1	9,7
2015	9,1	22,4	11,2	9,7	7,2	7,6	6,3	0,1	9,5

Дослідження свідчать про те, що безробіття набуває не стільки масовий, як зтяжний характер, стає глибшою сегментація ринку праці та погіршується становище соціально вразливих соціальних груп, частина малого бізнесу йде в тінь, неформальний сектор стає масивнішим, сповільнюється створення додаткових робочих місць. Внаслідок цього загострюються соціальні ризики, які потребують відповідного захисту та страхування. Отже, зважаючи на досить непросте становище ринку праці, виникає потреба запровадження додаткових стимулів для роботодавців щодо збереження існуючих та створення нових продуктивних робочих місць а також щодо стимулювання активності працівників.

Найбільш наочно кількісно масштаби розбалансованості ринку праці України ілюструє динаміка співвідношення попиту та пропозиції робочої сили, зокрема у розрізі

професійних груп (табл.2). Як видно з представлених даних, навантаження на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) у 2015 р. складало 19 осіб, що на 5 більше порівняно з 2014 р. та на 10 осіб вище показника 2010 р.

Таблиця 2

Кількісні параметри розбалансованості ринку праці України у розрізі професійних груп [1]

	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб		Потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб		Навантаження на одне вільне робоче місце (вакантну посаду), осіб	
	2014 р.	2015р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Усього	512,2	490,8	35,3	25,9	14	19
у тому числі за професійними групами:						
законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	58,9	67,1	2,7	1,9	22	35
професіонали	48,6	43,0	5,2	3,8	9	11
фахівці	50,6	49,3	4,0	2,8	13	17
технічні службовці	29,2	30,2	1,4	1,2	20	26
працівники сфери торгівлі та послуг	73,9	73,8	5,0	4,2	15	18
кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	24,4	24,3	0,4	0,3	67	74
кваліфіковані робітники з інструментом	58,9	48,9	6,4	5,2	9	9
робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	94,3	82,4	5,2	3,8	18	22
найпростіші професії	73,4	71,8	5,0	2,7	15	26

На особливу увагу заслуговує надмірне навантаження за такими професійними групами як кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (74 особи) та законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі) (35 осіб), що вимагає розробки окремих регулюючих заходів відносно зазначених професійних груп.

Підвищений попит економіки на кваліфікованих працівників з інструментом виявляється у найменшому навантаженні за цієї професійною групою – 9 осіб на одне вакантне робоче місце (табл.2).

За регіонами країни найбільша розбалансованість спостерігалася на ринках праці Запорізької (185 осіб) та Луганської (140 осіб) областей.

В цілому, аналізуючи дані державної служби зайнятості, можна визначити наступні ключові проблеми сучасного ринку праці України:

- обсяги та рівень зайнятості населення є вкрай низькими;
- значною залишається питома вага зайнятих у неформальному секторі економіки;
- скорочується кількість платників єдиного соціального внеску;
- майже в усіх видах економічної діяльності та майже в усіх регіонах зменшується середньооблікова кількість штатних працівників;

- суттєвими є обсяги вимушеної неповної зайнятості;
- зростає кількість працівників, попереджених про заплановане масове вивільнення;
  - незважаючи на уповільнення зростання безробіття, обсяги та рівень безробіття залишаються значними;
  - попит на працівників скорочується практично в усіх видах економічної діяльності та по основних розділах класифікації професій.

Разом з тим, як свідчить аналіз теоретичних джерел, формування моделі національного ринку праці України, окрім сучасних тенденцій розвитку, обумовлюється також особливостями організації трудових відносин, які зароджувались ще в економіці радянського періоду. До таких особливостей можна віднести наступні.

1. Високий рівень монополізації економіки. Монополія поєднувалася з таким розміщенням продуктивних сил, яке часто приводило до ситуації «один завод - одне місто». Це стосувалось як малих міст, так і великих; як міст науки, так і гігантів автоіндустрії. У поєднанні з відсутністю ринку житла, адміністративними обмеженнями на переїзд в інші міста (прописка) монополізм приводив до невисокої мобільності робочої сили.

2. Державне регулювання заробітної плати, її слаба диференційованість в залежності від результатів діяльності підприємства. Це привело до формування широкого спектру негрошових форм винагороди працівників. До них відносились отримання житла, користування дитсадками, придбання путівок в санаторії і профілакторії, пільгове харчування, медичні послуги і т.д. Доступ до цих благ був пов'язаний із роботою в даному трудовому колективі і прив'язував працівника до конкретного внутрішнього ринку праці.

3. Високий рівень внутрішньофірмових інвестицій в підготовку і перепідготовку працівників, у формування специфічного людського капіталу. У 80-ті роки щорічну підготовку і підвищення кваліфікації на підприємствах, в установах і організаціях проходило приблизно 40% працівників.

4. Стопроцентна участь працівників у профспілках незалежно від розміру підприємства і сфери діяльності.

Все це привело до формування і домінування в українській економіці дореформеного періоду своєрідних внутрішніх ринків праці, що частково пояснює феномен повільного вивільнення робочої сили з підприємств після початку реформ і особливості української моделі ринку праці у порівнянні з країнами Центральної і Східної Європи, що здійснюють аналогічні економічні перетворення.

Висновки. Проведене дослідження динаміки основних показників розвитку ринку праці в Україні дозволило встановити низку проблем, що провокують поглиблення його розбалансованості. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі мають бути орієнтовані на систематизацію причин розбалансованості національного ринку праці та розробку заходів щодо підвищення ефективності його функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна активність населення України 2015: стат.збірник /Державна служба статистики України, 2016. – 199 с.
2. Основні показники ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ринок праці в Україні: стана та найближчі перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/novyny/3589-rinok-praci-v-ukrayina-stan-ta-najblizhchi.html>.
4. Ринок праці у 2015 році: доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : аналіт. доп. / О. М. Пищуліна, О. П. Коваль, О. О. Кочемировська; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 72 с.
6. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.